

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА
СОЦІОЛОГІЇ**

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ЖЕРТВАМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЛЯ:
ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти бакалавр

Виконала: студентка IV курсу 07- 411 групи
Спеціальності 231 Соціальна робота
Освітньо-професійної програми «Соціальна робота»
Спеціалізація: управління персоналом
Юлія БУРМАС

Керівник: к.соц.н., доцент Тетяна ЧЕРКАШИНА

Рецензент: к.псих.н., доцент Світлана БАБАТІНА

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЛЯ.....	7
1.1. Явище гендерно-обумовленого насилля.....	7
1.2. Насилля в сім'ї як різновид гендерно-обумовленого насилля.....	9
1.3. Різновиди насилля та види насильників.....	11
1.4. Типологія жертв домашнього насилля.....	18
РОЗДІЛ II. СОЦІАЛЬНА РОБОТИ З ЖЕРТВАМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЛЯ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	22
2.1. Превенція домашнього насилля.....	22
2.2. Методи та форми соціальної роботи з жінками, що потерпають від домашнього насилля.....	26
2.3. Технології соціальної роботи з чоловіками-жертвами домашнього насилля.....	30
ВИСНОВКИ.....	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	41
ДОДАТКИ.....	48

ВСТУП

Гендерне насильство – це насильство, яке чиниться над особою тому, що вона належить до тієї чи іншої статі. Переважна частина гендерного насильства чиниться чоловіками над жінками. Дуже часто цей вид насильства здійснюється у приватному просторі, тому його дуже важко розпізнати і покарати винних.

Проблема гендерного насилля актуальна не тільки для України, але й для усіх країн світу, які досі шукають підходи та методи для вирішення даного питання. Гендерне насилля – це проблема XXI століття.

Однією з найпоширеніших форм гендерного насильства вважається домашнє насильство. У родині відбувається насильство фізичне, психологічне, сексуальне. Ще однією формою гендерного насильства у сім'ї є прямий контроль жіночої сексуальності: примусові аборти та примусові вагітності.

Іншим осередком гендерного насильства є робоче місце – як на державній, так і на приватній службі.

Проблема домашнього насильства для сучасного українського суспільства на теперішній час є не лише не новою, але й залишається достатньо болючою.

У 2017 році Верховна Рада України прийняла Закон України “Про запобігання та протидію домашньому насильству”. Протягом 2018–2019 років додатково було прийнято пакет підзаконних актів на його виконання.

Проблема насильства в сім'ї є досить гострою для України, бо її небезпечність полягає у тому, що вияви насильства і жорстокості в сім'ї не лише руйнують гармонію та злагоду в родині, а й виступають однією з передумов злочинності в суспільстві загалом. Ця проблема небезпечна ще й тим, що від неї страждають також діти. Страждають не лише від насильства по відношенню до себе, але й спостерігаючи за насильством у своїй родині, у майбутньому можуть переносити цей негативний досвід у власне життя.

Сімейне насильство - це ситуації, що постійно повторюються, коли один з членів сім'ї контролює або намагається повністю підпорядкувати іншого. Сімейне насильство є наслідком мінливого розуміння того, що таке влада, яке веде до спричинення психологічного, соціального, економічного, сексуального або фізичного збитку одному або декільком членам сім'ї.

Жінки у всьому світі потерпають від домашнього насильства більше, ніж від пограбувань та в автомобільних катастрофах, разом узятих

Серед жінок, які стали жертвами насильства, у п'ять разів більше спроб самогубства, ніж у жінок, які не зазнали цього лиха. Майже третина жінок, яким були завдані побої, страждає на довготривалі депресії, деякі з них долучаються до вживання алкоголю і наркотиків, багатьом потрібна допомога психіатра.

В останнє десятиліття гендерне насильство усвідомлюється як серйозна і масштабна проблема, яка породжує безліч інших соціальних та психологічних проблем.

Стосунки між жінками і чоловіками завжди були предметом уваги філософів, соціологів, істориків, культурологів, богословів, суспільних діячів.

Із появою гендерної теорії, гендерних аспектів вивчення людини, суспільства, культури, виникає науковий інтерес до дослідження специфіки гендерних відносин. Крізь призму теорії соціокультурного конструювання гендеру гендерні відносини розглядали П.Бергер, І.Головашенко, О.Здравомислова, М.Кімел, І.Кон, Т.Лукман, Т.Марценюк, С.Оксамитна, М.Скорик, О.Шабурова, та ін.

Соціально-економічні та психологічні аспекти гендерних відносин досліджували Т.Бендас, Т.Журженко, О.Кікінежді, І.Кльоцина, Т.Марценюк.

Фундаментальні основи сучасних теорій насильства були закладені в дослідженнях Г. Блумера, Л. Гумпловича, Е. Дюркгейма, Л. Козера, У. Самнера, Н. Смелзера, Г. Тарда, Е. Фромма.

Значну увагу, такі дослідники як К. Леві-Строс, Н. Максимова, С. Палмер, Е. Фромм, приділяли вивченню фізичного та психологічного насильства у родині.

В Україні, як і багатьох країнах світу профілактика та запобігання домашньому насильству постає однією з актуальних напрямів роботи правоохоронних органів, соціальних працівників, психологів, освітян, що пов'язано передусім з розповсюдженістю проблеми та масштабністю соціальних наслідків, до яких вона приводить.

Отже, соціальна значущість, недостатня розробленість проблеми в теорії соціальної роботи, її актуальність зумовили вибір **теми наукового дослідження «Соціальна робота з жертвами домашнього насилля: гендерний аспект».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційну роботу виконано відповідно до наукової теми кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології «Сучасні технології формування професійної активності в умовах трансформації сучасного українського суспільства» (державний реєстраційний № 0117U006790). Тему роботи обговорено та затверджено на засіданні кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протокол від 01.11.2019 р. № 4), та наказом по Херсонському державному університету Наказ від 16.04.20 20 р. № 376-Д - Про затвердження тематики кваліфікаційних робіт (проектів) здобувачів ступеня вищої освіти «бакалавр» або «магістр» (1,4 роки навчання) денної форми навчання у 2019-2020 навчальному році.

Мета роботи - проаналізувати технології соціальної роботи із жертвами домашнього гендерно-орієнтованого насилля.

Виходячи з мети дослідження, нами були поставлені наступні **завдання:**

- дослідити явище гендерно-обумовленого насилля та домашнього насилля як його різновиду;
- надати характеристику різновидам насилля та видам насильників;

- проаналізувати типологію жерт домашнього насилля;
- розкрити технологію превенції домашнього насилля;
- проаналізувати основні методи і форми соціальної роботи із жертвами домашнього гендерно-орієнтованого насилля.

Об’єктом дослідження є явище домашнього насильства.

Предметом дослідження є технології соціальної роботи із жертвами домашнього гендерно-орієнтованого насилля.

Практична значущість кваліфікаційної роботи полягає у можливості використання теоретичних матеріалів дослідження у роботі кураторів академічних груп, соціальних педагогів, психологів, соціальних працівників, соціальних інспекторів з метою профілактики насилля, й домашнього насилля, зокрема.

Також матеріали та результати роботи можуть бути використані в процесі формування науково-методичних посібників з соціальної роботи, педагогіки, виховання, та в практичній діяльності студентів і викладачів закладів вищої освіти.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження обговорювались на засіданнях кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протокол від 01.11.2019 р. № 4, від 10.03.2020 р. № 9, від 13.04.2020 р. № 10), а також опубліковані у вигляді статті «Феномен домашнього насилля» // ПОЧУЄМО, ЗРОЗУМІЄМО, ДОПОМОЖЕМО. Підсумкова збірка наукових робіт студентів та магістрів соціально-психологічного факультету «Сучасні соціально-педагогічні процеси в Україні: тенденції, реалії, перспективи». Випуск XII., 2020. С. .

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, семи підрозділів, висновків та списку використаних джерел (56 найменувань). Основний текст дослідження викладено на 40 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЛЯ

1.1 Явище гендерно-обумовленого насилля

Гендерно-обумовлене насильство – це такий вид правопорушення, в якому правопорушник вчиняє протиправні дії над особою тільки через те, що він або вона належить до тієї чи іншої статі.

Зацікавленість вчених до проблем гендерно-обумовленого насильства та теорії гендеру в Україні була повернута наприкінці ХХ–початку ХХІ століття. Питання гендерно-обумовленого насильства розглядалось крізь призму феміністичних досліджень та діяльність жіночих вітчизняних і міжнародних правозахисних рухів, організацій [13].

Більшість науковців проводили дослідження даної проблеми, їм були притаманні різносторонні позиції та відсутність єдності. Одні дослідники стверджують, що гендер – це відмінність між чоловіками та жінками тільки за анатомічною статтю, інші, погоджуючись, додають, що це відмінність за сукупністю ознак. Загалом поняття «гендер» – це певна сукупність ознак фізичних (біологічних), соціальних тощо, які зумовлюють позицію чи становище певної особи у конкретному суспільстві. Існують такі види гендеру:

- Біологічний. Відмінності між особами базуються тільки на фізіологічних, анатомічних особливостях будови тіла чоловіка та жінки.

- Соціальний. Зазначені особливості обумовлюються соціальними, культурними, етнічними переконаннями чи нормами суспільства, які визначають місце жінки та чоловіка у ньому. Деякі автори стверджують, що соціальний гендер не завжди зберігається за особами [13]. Означені норми та цінності створюються протягом багатьох століть та окреслюють моделі

поведінки носіїв різної статі. Індивід виконує гендерну роль у суспільстві, а саме модель поведінки, яка дає змогу навколишнім зрозуміти належність особи до певної статі. Прикладом, є те, що якщо жінка – це берегиня домашнього вогнища, а чоловік – добувач; жінка для вчинення певних дій повинна просити дозволу у свого чоловіка або батька; виховання дітей – виключно жіноча справа тощо.

Науковці стверджують, що до типових жіночих рис треба віднести: ніжність, поступливість, пасивність, м'якість, сором'язливість, чутливість, співчуття та здатність до співпереживання. Соціальні стереотипи жіночих рис у більшості випадків пов'язані з емоційними аспектами. Чоловічі риси ж характеризуються домінантністю, агресивністю, незалежністю, рішучістю, самостійністю, напористістю, прагненням досягнень, активністю, [50, с.352-355].

Гендерно-обумовлене насильство вчені розглядають як вид агресивної поведінки, застосування переваги чи сили, що базується на статі. У більшості випадків воно може мати форми принижень, усних погроз, інших словесних висловлювань а також фізичного нападу. Даний вид правопорушення бере свій початок у правилах поведінки, правових нормах, які визначають відмінності між жінками та чоловіками. Гендерно-обумовлене насильство у більшості випадків скоюється у привселюдному житті людей (на навчанні, роботі, тощо) та носить форми згвалтувань, сексуальних домагань, але більшість зазначених порушень скоюється у сім'ї. Останнє в переважній більшості засноване на громадській позиції «допустимості» такого правопорушення у родині, суспільстві та державі [1, с.18–22].

У такому випадку доцільно виокремити такі два головні напрямки гендерно-обумовленого насильства: – «публічне» або «загальне», тобто таке, що відбувається у громадському житті, на навчанні, роботі, або в будь-якій

установі, підприємстві, організації. У такому випадку агресор не пов'язаний із потерпілою особою будь-якими сімейними чи родинними зв'язками;

- «приватне» або «родинне» чи «сімейне», це те насильство, яке відбувається з потерпілим в приватному житті, при спілкуванні зі своїми родичами, членами сім'ї, близькими, тощо.

Отже, гендерно-обумовлене насильство – це протиправні діяння, які вчиняються над особою тому, що вона або він належить до певної статі. Означене правопорушення можна поділити на «публічне» (загальне) та «приватне» (сімейне або родинне). Даний вид гендерно-обумовленого насильства скоюється над особою у громадському житті, тобто на навчанні, роботі, чи загалом у суспільстві.

1.2 Насилля в сім'ї як різновид гендерно-обумовленого насилля

Насилля в сім'ї як різновид гендерно-обумовленого насилля не є новим явищем. Насильство в сім'ї носить багатовіковий характер, його форми змінювались в залежності від соціального та культурного розвитку суспільства. Тлумачення його сутності зазнало багато різних змін та трансформацій.

Сьогодні, відповідно до положень Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», 07.12.2017, термін «насильство в сім'ї» розглядається як «будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю». Виділяють такі види насильства в сім'ї: фізичне, сексуальне, психологічне, економічне [20].

Фізичне насильство в сім'ї – це умисне завдання одним членом сім'ї іншому члену сім'ї будь-яких тілесних ушкоджень, що спричинило чи могло

спричинити летальні наслідки для потерпілої особи, призвести до порушення її фізичного, психічного здоров'я та завдати шкоди її честі та гідності.

Сексуальне насильство в сім'ї – це незаконне посягання одного члена сім'ї на статеву свободу та недоторканість іншого члена сім'ї, будь-які дії сексуального характеру, що вчиняються над неповнолітнім членом сім'ї.

Психологічне насильство в сім'ї – це вид насильства, що пов'язаний із дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ чи погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність потерпілого захистити себе, та спричиняє чи може спричинити шкоду психічному здоров'ю потерпілого.

Економічне насильство в сім'ї – це умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна і коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я [22].

Згідно до чинного законодавства України, потерпілими від насильства може стати будь-який член сім'ї – чи то жінка, чи то чоловік, дитина чи дорослий, інші родичі прямої чи непрямої лінії за умови їх спільного проживання з родиною [22]. Дослідження статистики потерпілих від насильства в сім'ї стверджує, що у більшості випадків, а саме у 90-95 %, жертвами стають жінки і тільки у 5-10 % – потерпілими є чоловіки [23, с.27-28].

У Декларації ООН про викорінення насильства щодо жінок, насильство щодо жінок охоплює такі випадки, але не завершується ними: статеве, фізичне та психологічне насильство, яке відбувається в сім'ї, у тому числі нанесення побоїв, насильство, пов'язане з приданим, статевий примус у відношенні дівчат у сім'ї, пошкодження жіночих статевих органів, зґвалтування дружини чоловіком, та інші традиційні види практики, що шкодять жінкам, насильство, пов'язане з експлуатацією та позашлюбне зґвалтування ; – статеве, фізичне, і психологічне насильство, що існує в суспільстві загалом, у тому числі

згвалтування, статеві домагання і залякування в навчальних закладах, на роботі та інших місцях, торгівля жінками і статевий примус, а також примус до проституції; – фізичне, статеве і психологічне насильство зі сторони чи при потуранні держави, незалежно від того, де воно відбувається [15].

Отже, гендерно-обумовлене насильство, а саме насильство в сім'ї, носить приватний, внутрішньо-родинний характер. За вчинення якого сьогодні законодавством передбачена юридична відповідальність.

1.3 Різновиди насилля та види насильників

Жорстоке поводження з людьми і нехтування їхніми інтересами може мати різні види і форми, але результат завжди той самий: завдається серйозна шкода здоров'ю, розвитку та соціалізації, та нерідко насильство загрожує життю.

Проведений аналіз різноманітних джерел дає підстави виокремити наступні види насильства, перелік яких не є вичерпним, а саме:

Фізичне насильство в сім'ї – це навмисне нанесення побоїв, тілесних ушкоджень одного члена сім'ї іншому, яке може призвести чи призвело до порушення нормального стану фізичного чи психічного здоров'я або навіть до смерті потерпілого, а також до приниження його честі та гідності [20].

Фізичне насильство супроводжується будь-якими насильницькими діями проти члена сім'ї, може виражатись у вигляді штовхання, щипання, ляпасів, нанесення подряпин, спричиненні опіків, укусів, ударів руками, ногами, різними предметами, а також їх кидання, смикання за волосся, позбавлення їжі або води, удушення, залишення в замкнутому просторі (будь-яка кімната, комора, шафа тощо). Перелік дій які можуть бути виконані під час заподіяння фізичного насильства необмежений, вони розрізняються за розміром завданої фізичної шкоди потерпілому.

Сексуальне насильство в сім'ї – це протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканність іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенні до дитини, яка є членом цієї сім'ї [3, с.33].

При сексуальному насильстві наявний факт примусу жертви до статевих зносин. Кримінальне законодавство України передбачає статеву свободу для повнолітніх і статеву недоторканність для осіб, які є неповнолітніми. Під статевою свободою розуміється право повнолітньої і психічно здорової особи самостійно обирати партнера для статевих зносин і не допускати примусу в цій сфері.

Під зґвалтуванням слід розуміти природні статеві зносини із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілого [27].

Фізичне насильство при зґвалтуванні може полягати у нанесенні побоїв, ударів, позбавленні або обмеженні особистої волі, заподіянні тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості тощо. Фізичне насильство допомагає злочинцеві подолати опір жертви злочину. Також винна особа може застосовувати погрозу застосування фізичного насильства, залякування, демонстрація зброї тощо.

Особлива гострота даної проблеми виникає коли статеве насильство відбувається в сім'ї по відношенню до неповнолітніх або малолітніх членів сім'ї. Дитина в силу свого віку, психічного та емоційного стану не може розуміти характер і значення вчинюваних з нею дій, а навіть якщо і усвідомлює це, не може чинити опір насильникові.

Окрім зґвалтувань існують ще й інші види протиправних посягань сексуального характеру, які також можуть поєднуватись із застосуванням фізичного насильства, погрозою його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи, це примушування до вступу в статевий зв'язок, розбещення неповнолітніх, насильницьке задоволення статевої

пристрасті неприродним способом, статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості.

Психологічне насильство в сім'ї – насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдатися або завдається шкода психічному здоров'ю [36].

Під час психологічного насильства відбувається висловлюваннями винною особою негативної оцінки члена своєї родини, її якостей, поведінки, вчинків. Такі висловлення принижують самооцінку, честь та гідність підриває авторитет жертви даного насильства перед іншими членами родини. Мета даної поведінки полягає в тому, щоб контролювати інших, а мотиви такої поведінки відомі, винна особа за рахунок інших членів сім'ї приховує свою невпевненість, неприємності на роботі, матеріальні проблеми і так далі.

Ще одним різновидом насильства, яке можливе в сім'ї – це економічне насильство. Під економічним насильством можна розуміти умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу, медичного забезпечення, освіти чи будь якого майна чи коштів, на які за законом потерпілий має право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я [32].

На жаль, при скоєнні насильства в родині, злочинець має різну мотивацію. Він хоче спричинити біль, страждання, шкоду, це обґрунтовується бажанням злочинця зняти свою емоційну напругу яка накопичилась через свою неспроможність утримувати сім'ю, через неприємності на роботі, можлива помста за зраду, за попередні образи з боку потерпілого, за знущання над ним у дитинстві, бажання позбутися потерпілого або пов'язані з ним турботи тощо.

Також є внутрішні мотиви, які спонукають особу вчиняти насильство в сім'ї – це бажання підняти свій авторитет в родині, бажання головувати,

підчинити своїй волі інших членів сім'ї, помститися одним членам сім'ї за образи, що виникли в результаті конфліктів з іншими членами родини.

Можна також виокремити мотиви, при яких нападник, після того як був систематично жертвою, захищався з бажання припинити напади, приниження, побої зі сторони потерпілого як проти себе так і проти інших членів родини. Зазвичай вчиненню в сім'ї насильницьких злочинів передують багаторазові конфлікти і скандали, які систематично повторюються. Зрозуміло, що знаючи про мотиви вчинення насильницьких злочинів в сім'ї, можна виявити причини їх вчинення і, відповідно, визначити заходи їх попередження.

Причинами ж того, чому жертви не подають скарг через насильство, існує бажання зберегти відносини та тиск суспільних і родинних обставин. Релігійні та культурні традиції також наявні серед перешкод, що ускладнюють боротьбу з насильством. Покращення правової оцінки насильства в сім'ї залежить від усвідомлення самими жертвами та громадськістю того, що насильство в сім'ї є злочином [3, с. 35].

Насильником (кривдником) зазвичай стає особа, яка сама переживала насильство, та має «уражену» самооцінку, домінування, прагнення контролю (ставить свої цінності вище за інші та нав'язує їх), не може висловити свої потреби та зрозуміти потреби іншого. У більшості випадків кривдник сприймає свої дії як єдину комунікацію – лише так його поважають, чують та бояться. Якщо насильник є соціопатом (людина з клінічною нездатністю до соціальної адаптації), його характеризує садизм та невміння співпереживати[7].

Як правило, у психологічній літературі зазначається, що ні вік, ні освіта, ні професія, ні кількість шлюбів учасників не впливають на сімейне насильство. Хоча існують і інші точки зору.

Так, наприклад, що стосується суб'єктів сімейного насильства, на думку Ю. М. Антоняна, це чоловіки у віці 18 до 29 років; з низьким професійним,

освітнім, культурним рівнями; знаходилися в тривалих спільних сімейних стосунках з дружиною.

Вони знецінюють значення сім'ї, соціально відчужені, багато з них раніше засуджені; з глибоко прихованим несвідомим характером мотивів прояв насильства; зловживають спиртними напоями і переважна більшість з них з психічними аномаліями [16].

Наведені дані дозволяють звернутися до криміналістичної типології насильників, запропонованої Ю. М. Антоняном:

1. «Афективний» тип, тобто сімейний кривдник спричиняє свої дії в стані сильного емоціонального збудження. Втраті самоконтролю;
2. «Аддиктивний», насильницькі дії є наслідком вживання алкоголю, наркотиків, токсичних речовин, тощо;
3. «Самостверджувальний». Сенс злочинної поведінки полягає в утвердженні себе на соціальному, соціально-психологічному або індивідуальному рівнях;
4. «Беззахисний». Насильницькі дії спрямовані на беззахисного об'єкта, а кривдник впевнений у своїй безкарності;
5. «Корисливий». Кривдник спричиняє насильницькі дії заради власної вигоди, наприклад, отримання контролю над жертвами[32].

На основі психіатричних діагнозів К. Даттоном розроблені наступні технології:

- Психопати (використовують насильство як інструмент, можуть бути контрольовані);
- особи з обмеженою організацією;
- зі слабким ЕГО;
- підозрілі (використовують насильство імпульсивно, але можуть бути контрольовані)

- імпульсивні(використовують насильство як інструмент та імпульсивно, що не контролюють)[20].

В залежності від рівня актуального конфлікту суб'єкта насильства, рівня причини, які призводять до насильства, можна виокремити такі типи насильників:

1. «Насильник- мораліст», він керується особистісними та індивідуальними мотивами при вчиненні насильства.
2. «Насильник-цінник», який керується постійними егоцентричними мотивами при вчиненні насильства.
3. «Насильник-маргінал», який керується маргінальними та гедоністичними мотивами при скоєнні насильства. До такої групи можна віднести людей, що мають алко- або наркозалежність.
4. «Патологічний насильник», він вчиняє насильницькі дії під впливом головного психопатологічного фактора (глибокі патології особистісного, емоційного та інтелектуального розвитку).

Насильство в сіс'ї, безсумнівно, корениться в набутому досвіді в процесі соціалізації, сімейного та культурно-суспільного виховання як чоловіків, так і жінок.

Сімейне насилля це форма деструктивної соціальної взаємодії в сім'ї, яка відзеркалює її порушення в ціннісно-нармативній сфері індивідів та загальне неблагополуччя.

Типова модель сімейного насильства-це застосування сили сильнішими стосовно слабшого члена сім'ї.

92-97% насильницьких дій відносно жінок здійснюють чоловіки. Чому так відбувається? Не тому, що чоловіки від природи гірші, а тому, що існують в системі, в якій перевагу мають влада, сила, гроші[46, с.51-60].

Утримання чоловіком сім'ї призводить до залежності жінки, так як домашня праця(догляд за оселею, виховання дитини, тощо) суспільством працею необгрунтовано не вважається.

У відношенні до дітей чоловіки і жінки вчиняють насильство однаковою мірою. Дитина частіше стає жертвою, лише тому що вона не може себе захитсити. Жінки потерпають від чоловіків-кривдників, а діти потерпають як від чоловіків так і від жінок-жертв домашнього насильства. Так утворюється страшний ланцюг насильства. Це можна пояснити жінкам, які потерпали чи потерпають від насилля, тоді вони в більшості випадків припиняють насилля над своїми дітьми.

Насильство дорослих дітей над батьками має свої корені в минулому: найчастіше його вчиняють ті діти, які вже вирости та повертають насильство батькам, яке здійснювалось проти них у дитинстві.

Насильство старших дітей над молодшими здійснюється як відображення ситуації «батько-мати». Старші діти відчувають владу, та вважають , що свої переваги над слабшими слід використовувати.

У насильстві одних членів сім'ї над іншими беруть участь дідусі, бабусі, свекри, тещі, невістки, зяті, дядьки, діти. Насильство здійснюється над більш беззахисними і слабкими :людьми з обмеженими фізичними і психічними можливостями; людьми старшого віку чи дітьми; людьми які залежать від інших.

Отже, проблема насильства, зокрема в сімейних стосунках, є актуальною для сучасного суспільства. Адже насильство - це гостра соціальна проблема, яка торкається абсолютно усіх верств населення і дуже впливає на соціально-психологічний розвиток суспільства.

1.4 Типологія жертв домашнього насилля

Протягом довгого часу в Україні проблеми насильства в сім'ї майже не обговорювалися. Першими їх почали підіймати правозахисні громадські організації, насамперед жіночі. Завдяки цьому, з'явилося багато наукових статей та досліджень, присвячених проблемі насильства в сім'ї, створено кризові центри, телефони довіри, притулки для жінок і дітей тощо.

"Невидимість" проблеми насильства в сім'ї в Україні стосовно жінок та дітей засвідчує, перш за все, відсутність повної та достовірної статистики з цього питання. Існуюча на сьогодні відомча статистика відображає загальної ситуації. Стає зрозуміло, що за відсутності достатніх даних щодо насильства в сім'ї в Україні неможливо уявити ні його реальних масштабів, ні конкретних причин та проявів.

Майнове розшарування суспільства, соціально-побутова невлаштованість, зниження рівня життя значної частини населення, юридична безправність, безробіття, загальна психологічна напруженість, яка часто призводить до наркотизації і алкоголізації, втрата морально-психологічних орієнтирів негативно відбивається на мікрокліматі в родині, призводить до загострення сімейних конфліктів, сприяє різкому зниженню рівня культури внутрісімейного спілкування, і провокує виникнення сімейного неблагополуччя. Феноменом сімейного неблагополуччя є насильство в родині, що сьогодні набирає загрозливих епідемічних розмірів [17].

Для жінок-жертв сімейного насильства характерні, на думку більшості експертів, пасивно-споглядальна позиція, тривожність почуття страху, терплячість, що доходить до жертвовності, ригідність установок. Відзначається наявність низької самооцінки, невпевненості в собі, залежності від чоловіка, агресивність, невірноваженості, яка може виявлятися у підвищеній емоційності, внеадекватних реакціях, або вразливості. Розвинені невротичні

механізми психологічного захисту – схильність до стереотипної поведінки, регресу в стані підвищеної збудливості – не дають цим жінкам можливості в ситуації конфлікту діяти конструктивно, адже для цього необхідно щонайменше вийти за межі ситуації, побачити її під іншим кутом зору і змінити власні стереотипи поведінки [46, с.51-60].

Експерти стверджують, що жінки, які потерпають від сімейного насильства, мають виражені акцентуації характеру – тривожну, депресивну, демонстративну. Акцентуації характеру є варіантом психічної норми, вони свідчать про наявність у людини яскраво виражених рис характеру, які пов'язані з типом її реагування, захисними механізмами, основними потребами.

Прикладом є те, що для людей з депресивною акцентуацією характерний постійний або такий, що виникає періодично, депресивний стан, що характеризується зниженим настроєм, відчуттям втоми, песимістичними очікуваннями щодо майбутнього, низькою активністю, схильністю до самозвинувачень, навіть суїцидальними думками. Для тривожних жінок характерне, насамперед, невпевненість, відчуття немотивованої тривоги, а також гіпервідповідальність за дитину, намагання все передбачити і запобігти всім можливим негараздам. Тривожні та депресивні жінки дуже емоційно чутливі, схильні до глибоких переживань, на відміну від істеричних, які здатні до бурхливих емоційних сплесків, що насправді є досить поверховими і часто мають демонстративний характер. Проте саме такі сплески, провокують чоловіків до застосування насильства відносно жінок.

Таким чином, жінки, що відзначаються вказаними рисами, є досить вразливими щодо сімейного насильства: через свою пасивність і залежність, нездатність постояти за себе (тривожні та депресивні жінки) або невірноваженість, емоційні сплески (істеричні, демонстративні жінки) вони є потенційними жертвами насильства насамперед з боку власних чоловіків.

Також експерти стверджують, що спостерігали в жінок-жертв сімейного насильства низький рівень самоусвідомлення: вони погано усвідомлюють себе як людину, втратили власне Я, мають виражений мазохістичний компонент, який базується, вочевидь, на негативному досвіді власного дитинства, не орієнтуються у своїх потребах та бажаннях. Дійсно, постійне насильство має наслідком особистісні зміни. "Жертва любить свого ката, повне самознищення", – констатує один з експертів.

Деякі експерти вказують на такі особливості жінок-жертв сімейного насильства: амбівалентність, невисокий культурний та освітній рівень, порушення статевої ролі ідентифікації. Амбівалентність характеризує почуттєву сферу людини. Вона виражається в суперечливості емоційних ставлень людини до певного об'єкта. Це можуть бути стійкі почуття до членів сім'ї водночас із протилежними за модальністю ситуативними емоціями (наприклад любов, повага – і одночасно образа або зневага – і в той же самий час жалість). Амбівалентність почуттів виявляється як суперечливість поведінки людини, непослідовність, хитання та сумніви у ситуації вибору. Можна зробити припущення, що саме непослідовність поведінки, постійні хитання і є факторами, що викликає насильство відповідно таких жінок.

Щодо порушення статевої ролі ідентифікації як чинника сімейного насильства по відношенню до жінок, то тут можна припустити, що жінки, чия поведінка суперечить уявленням про поведінку матері, дружини, загальноприйнятим нормам, частіше потерпають від сімейного насилля, ніж ті, які поведуться у відповідності до цих уявлень.

Визначаючи індивідуально-психологічні особливості чоловіків-жертв сімейного насильства, дехто з експертів-психологів зауважив, що ці риси багато в чому збігаються з рисами, якими характеризуються жертви-жінки, а саме: тривожність, втрата орієнтирів, занижена самооцінка, залежність, втрата Я, невротизм-невпевненість у собі, внутрішня агресивність, а також відсутність

ціннісних орієнтацій на духовний розвиток, несформованість моральних цінностей, , низька повага до себе та інших. Окремий випадок, на думку експертів, становить алкоголізм чоловіка, коли жінка, не маючи інших засобів впливу, вдається до економічного та психологічного тиску, а то й фізичної сили.

Чоловіки, що зазнають насильства в сім'ї, з досвіду експертів, часто мають сексуальні проблеми або відзначаються неадекватною статевою роллю самоідентифікацією, схибленою Я-концепцією (тобто неадекватними уявленнями про себе); в таких сім'ях спостерігається переплутаність соціальних ролей, що виявляється передусім у домінуванні жінки, повній підлеглості і безпорадності чоловіка, в якого низький рівень потреб та бажань, несформоване почуття власної гідності [41].

У дітей, які зазнають насильства в сім'ї, експерти-психологи виділяють такі особливості, які можна класифікувати на біологічно обумовлені, вроджені та набуті – сформовані вихованням або соціальною ситуацією розвитку, насамперед впливом сім'ї.

Як біологічні фактори можна виокремити певний тип нервової системи, співвідношення процесів гальмування та збудження . Як правило, це діти з несформованістю психологічних захистів, підвищеною збудливістю, фізичними чи психічними вадами, іноді недостатніми розумовими здібностями, каліцтвами [39].

Усі інші зазначені експертами риси можна віднести до набутих, зумовлених ставленням батьків до дитини, насамперед, виховними підходами батьків (в яких відображаються сімейні цінності, можуть переважати авторитарні чи демократичні тенденції), емоційним прийняттям або неприйняттям, та загальним характером сімейної взаємодії (розподіл сімейних ролей, способи комунікації, способи поведінки у конфліктних ситуаціях).

РОЗДІЛ 2

СОЦІАЛЬНА РОБОТИ З ЖЕРТВАМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЛЯ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

2.1. Превенція домашнього насилля

Коли мова йде про порушення прав людини, то здійснення насильства - це найбільш розповсюджена форма цього порушення. Зазвичай насильницькі дії одного із членів родини по відношенню до іншого є не просто жорстокими, але й часто агресивними, які принижують гідність людини та позначаються на фізичному, психічному та соціальному стані здоров'я жертви та родини в цілому. Найчастіше жертвами сімейного насилля стають жінки та діти.

Багато років в українському суспільстві проблеми домашнього насилля взагалі не обговорювалися та не вивчалися. Першими, хто порушив питання домашнього насилля були правозахисні жіночі громадські організації, які виступали на захист жертв насилля – дітей та жінок, спонукали органи влади до розробки та прийняття законодавчої бази задля захисту потерпілих від насильства, у тому числі домашнього.

Майже у кожному регіоні України функціонують спеціалізовані установи для жертв домашнього насилля:

- кризові центри,
- центри соціально-психологічної допомоги,
- тимчасові притулки тощо.

Незважаючи на достатню правозахисну та законодавчу базу та зрушення у вирішенні проблем насилля, механізм соціального захисту жертв насилля є недосконалим через малу кількість спеціальних закладів для надання допомоги потерпілим та кваліфікованих, спеціально підготовлених фахівців у сфері запобігання насильству. Неefективною залишається і система виявлення

випадків домашнього насилля на початковому етапі. Неефективною є система покарання агресорів та осіб, які вчиняють насильство у родині.

«З метою надання спеціалізованої допомоги потерпілим від насильства у сім'ї в Україні створено 22 центри соціально-психологічної допомоги (в АР Крим, Волинській, Донецькій, Дніпропетровській, Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Луганській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Хмельницькій, Чернівецькій, Чернігівській областях а також у містах Києві та Севастополі), 16 центрів медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї, 2 притулки для жінок, 11 дитячих притулків» [22].

З метою попередження насильства та зменшення його наслідків в Україні, Міністерство охорони зробило крок на зустріч суспільній потребі та започаткувало, з 2006 року, роботу зі створення закладів медико-соціальної реабілітації.

На локальному рівні функції щодо попередження домашнього насилля, надання допомоги та соціальних послуг потерпілим, виконують управління у справах сім'ї та молоді разом із центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, службами у справах дітей, органами внутрішніх справ та іншими установами, які опікуються проблемами домашнього насилля.

Управління у справах сім'ї та молоді, у разі насилля або жорстокого поводження з дітьми, направляють дітей до спеціалізованих установ, з метою надання допомоги. Серед спеціалізованих центрів можуть бути кризові центри, притулки, центри медико-соціальної реабілітації [27].

«Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді покликані надавати, під час звернення, соціально-психологічну допомогу особам, які постраждали від жорстокого поводження; надавати правові, психологічні, соціально-медичні та соціально-психологічні послуги з метою збереження соціального статусу та повноцінної життєдіяльності, адаптування у суспільстві таких осіб». Саме вони

приймають заяви, повідомлення про жорстоке поводження, протягом однієї доби передають інформацію у письмовій формі до відповідних служб: служби у справах неповнолітніх, органів внутрішніх справ. Вони також надають соціально-медичні, соціально-психологічні, правові послуги, з метою збереження соціального статусу, адаптування у суспільстві осіб, які постраждали від жорстокого поводження та повноцінної життєдіяльності.

Діти, які стали жертвами насилля або жорстокого поводження, а також діти з сімей, де перебування може бути загрозою для їх здоров'я або, навіть, життя, можуть у будь-який час доби звернутися до притулку або центру соціально-психологічної реабілітації неповнолітніх. Звернення дитини до адміністрації закладу, в усній або письмовій формі, реєструється, терміново розглядається керівництвом і завжди є підставою прийняття дитини до закладу.

Управління у справах сім'ї та молоді відповідають за здійснення розгляду повідомлень, звернень про випадки жорстокого поводження або факти насилля над дитиною. Протягом однієї доби, у письмовій формі, повідомлення передаються до служби у справах неповнолітніх та, обов'язково, до органів внутрішніх справ, а самих дітей, які зазнали жорстокого поводження, та членів сім'ї, стосовно яких існує реальна загроза його вчинення, направляють до соціальних закладів для надання допомоги.

Ще у 2004 році Міжнародною правозахисною організацією "Міжнародна Амністія" було розпочато велику кампанію проти домашнього насильства під назвою "STOP насильству щодо жінок". Україна, у особі осередку міжнародної правозахисної організації - української асоціації "Міжнародна Амністія" також долучилася до кампанії. Її у листопаді 2006 року вперше в Україні, напередодні акції проти насилля, було проведено прес-конференцію та представлено доповідь щодо ситуації домашнього насилля в державі під назвою «Насильство в сім'ї: звинувачуючи жертву» [48].

У регіонах та на місцях також сьогодні активно працюють достатня кількість громадських організацій, зокрема такі як Західноукраїнський інформаційний жіночий центр у Львові, «Надія» у Харкові, «Родинний дім» у місті Полтава та інші [17].

З 2004 року Міжнародний жіночий правозахисний центр "Ла Страда - Україна" розгорнув роботу у напрямі запобігання домашньому насиллю. Одним з перших та основних напрямів діяльності стало створення Національної «гарячої лінії» з питань запобігання насильству та захисту прав дітей [40].

Трастовий Фонд ЮНІФЕМ в багатьох країнах світу, зокрема і в Україні фінансує програми протидії насильству. Ці програми виконуються громадськими організаціями, які переважно займаються профілактичною та попереджувальною роботою, надають інформаційні, консультаційні та психологічні послуги. Серед таких українських організацій можна назвати "Школу рівних можливостей" та Міжнародний гуманітарний центр "Розрада", [16].

В Управліннях внутрішніх справ питаннями домашнього насилля займаються дільничні інспектори поліції. Заяву про вчинення насилля або факту жорстокого поводження перенаправляють до дільничного інспектора, який зобов'язаний провести перевірку та вжити заходів, спираючись на законодавство України - закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [20].

Після перевірки та підтверджених фактів, до кривдника можуть бути застосовані, визначені нормативно-правовими документами, заходи впливу, серед яких - офіційне попередження, захисний припис, проходження корекційної програми, адміністративна відповідальність тощо [28].

При завданні тілесних ушкоджень, відразу необхідно телефонувати до поліції і звертатися до закладу охорони здоров'я. При потребі негайної медичної допомоги, необхідно відразу викликати швидку, або просити про виклик

швидкої інших. У такому випадку медичні працівники зобов'язані повідомити поліцію про інцидент. За усіма поданими заявами на прицидент насилля розпочинають кримінальне впровадження. За доведення вини, кривдника притягують до кримінальної відповідальності, яка залежатиме від важкості завданих ушкоджень потерпілому/потерпілій. У таких випадках жертва має право звернутися із заявою до суду про стягнення з злочинця матеріальної та моральної шкоди. Саме тому правоохоронці та правозахисники радять зберігати усю документацію, яка підтверджує витрати під час лікування [51].

Усі послуги, які надаються потерпілим у вищеперерахованих організаціях, закладах та установах є безкоштовними.

Також організації надають безкоштовні консультації по телефону, при багатьох працює «Телефон довіри», також цілодобово можна звертатися на Національну «гарячу лінію» з попередження домашнього насильства.

2.2 Методи та форми соціальної роботи з жінками, що потерпають від домашнього насилля

В Україні на сьогодні існує певна кількість кризових центрів і спеціальних установ для жінок, котрі стали жертвами насилля, куди можна звернутися у важкій життєвій ситуації.

Зазначені установи працюють з метою надання комплексної допомоги жінкам, які перебувають у небезпечному, для фізичного і душевного здоров'я кризовому стані. Серед пріоритетних напрямів діяльності цих установ наступні: виявлення жінок – жертв насильства, які гостро потребують допомоги та підтримки; потребують кваліфікованого консультування та супроводу жінок у постреабілітаційний період.

Жінки, котрі зазнали домашнього насильства, можуть особисто звернутися по допомогу або це можуть зробити їх друзі, близькі, знайомі. Після

звернення жертви насильницьких дій за допомогою, вона отримує статус клієнта установи соціального захисту, що дає можливість вести облік та заносити отримані відомості у систему даних.

Дуже важливим та основним етапом роботи з жінками, які зазнали насилля, є надання комплексної допомоги. Надається екстрена й комплексна соціальна допомога, що включає економічну підтримку жінки, отримання медичних послуг, захист її прав. Здійснює соціальний патронаж жінки, дітей та членів її родини.

Дієвою технологією роботи із жінками у центрах є «групи взаємодопомоги» та тренінги.

При центрах обов'язково здійснюється юридичне консультування жінок, яке допомагає знайти вихід зі складної кризової ситуації, це може бути допомога у оформленні заяви до суду, до прокуратури, оскарження неправомірних дій кривдника.

Робота психолога у центрах для жінок полягає у здійсненні психологічного діагностування та наданні консультативної та психологічної допомоги; у організації та проведенні психокорекційних та реабілітаційних занять з жінками, що стали жертвами домашнього насильства.

Головною метою усіх необхідних спеціалістів у ситуації та підтверженого акту насилля або жорстокого поводження є інформування та підтримка осіб, котрі стали жертвами насилля. Це необхідно для прийняття жертвою насилля самостійного рішення щодо необхідності зміни та можливих шляхів виходу із ситуації, можливості протистояти агресорові, для допомоги у розкритті власного потенціалу.

Фахівці центрів у роботі з жінками, які зазнали домашнього насилля, використовують різні технології, методи та форми роботи. Серед них: консультація, бесіда, «телефон довіри», психодрама, тренінги, соціальний патронаж та інші.

Під час консультації спеціаліст повинен налагодити емоційно-позитивний контакт із клієнтом, будь то жінка, дитина, чоловік, член родини, завдяки власній позиції, яка не повинна суперечити поглядам клієнта.

Під час надання консультації, соціальні працівники використовують переважно такі методи роботи як інформування, тестування, переконання, спостереження, навіювання, міні-тренінги та метод художніх аналогій.

«Телефон довіри», який часто пропонується як технологія допомоги жертвам насилля, є специфічним видом консультації потерпілих. Такий анонімний вид консультування дозволяє жінкам, що зазнали насильства, які бояться, не наважуються звернутися за допомогою, або просто не мають такої можливості, отримати психологічну підтримку, рекомендації та поради. Особливістю телефонного консультування потерпілих є анонімність та безпечність.

Серед ефективних групових методів реабілітації постраждалих жінок є психодрама, у якій програватимуться події, що відбувалися із жінкою у минулому, використовуючи та вводячи до сюжету вигаданих або реальних осіб. Під час програвання життєвих ситуацій виникає емоційний зв'язок між учасниками групи, відбувається звільнення від негативних спогадів та переживань, що сприяє новому, більш об'єктивному баченню кризової ситуації та життя в цілому [49].

Також у центрах для жінок застосовують різноманітні методи терапії, серед яких арттерапія, ароматерапія, кінотерапія, казкотерапія тощо. Наприклад, казкотерапію використовують у роботі з жінками, котрі заплуталися у собі або втратили сенс життя. На групових заняттях терапевт або інший фахівець пропонує самостійно написати казку, прочитати її та, завдяки їй, зрозуміти власні проблеми та знайти шляхи їх вирішення [33].

Ароматерапія - метод, який враховує для застосування, час доби, рід діяльності, ступінь недуги та індивідуальні якості жінки [33].

Арттерапія - лікування та реабілітація жінок засобами музики, малювання, гри, ліплення або танцю. Арттерапія включає всі можливі форми творчості. Вона спрямована на перенесення особистістю своєї проблеми, наприклад, на папір, і тим самим навчитися відволікатися від неї або, навіть, жити з цією проблемою.

Кінотерапія включає перегляд конкретних фільмів, які допомагають вирішувати складні життєві ситуації, вимальовують перспективи майбутнього, вселяють надію та впевненість у собі [33].

Допомога жінкам у соціально-реабілітаційних центрах надається не тільки у ситуаціях насилля, але й також у інших різних складних життєвих ситуаціях, кризових моментах. Фахівцями центрів проводиться не тільки реабілітаційна робота, профілактика і соціальний патронаж, що дозволяє вирішувати проблему насильства над жінками комплексно, але й індивідуальне консультування, що дозволяє більш повно концентруватися на особистому житті; організуються групи підтримки; проводяться тренінги впевненості у собі, тренінги безпечної поведінки та самооборони; майже у всіх організаціях працює телефон довіри тощо. Особистості, котрі страждають від насильства в сім'ї, будь то жінка, дитина або, навіть, чоловік, нерідко вагаються, чи варто розповідати про свою проблему друзям, знайомим чи іншим людям. А якщо поділитися й комусь розповісти, то кому саме можна довіритися і чи допоможе це вирішити існуючу проблему.

В Україні існує система допомоги потерпілим від насильства в сім'ї. Координацію діяльності державних установ та громадських організацій, що надають допомогу жертвам насилля, здійснює Департамент соціального захисту населення у кожній області. До державних установ цього напрямку належать: Центри соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді, Центри соціально-психологічної допомоги, Управління внутрішніх справ. А також майже у кожній області України існують громадські організації, які допомагають

громадянам будь якого віку, статі та соціального статусу, які зазнали насильства в сім'ї.

2.3 Технології соціальної роботи з чоловіками-жертвами домашнього насилля

Гендерне насильство зазвичай розглядається суспільством як насильство проти жінок, яке чинять переважно чоловіки. Але, як показують небагаточисельні дослідження та публікації, останніми роками про насильство чоловіками стали казати більше. З'явилися звіти міжнародних організацій, що працюють у сфері протидії насильству, оприлюднюються сповіді самих чоловіків, які стали жертвами насильницьких дій, у тому числі й жертвами домашнього насилля. Однак домашнє насильство щодо чоловіків є табуованою темою, зазначають експерти. Тому часто жертви - чоловіки залишаються із проблемою сам-на-сам.

За даними Міністерства соціальної політики щороку в Україні від домашнього насильства страждає близько 100 тисяч людей. Серед них 10 тисяч – це чоловіки [54].

Однобічний підхід до визначення виключно чоловіка як агресора у подружньому насильстві обумовлено наступними факторами: інформація про випадки подружнього насильства збирається на підставі даних, що отримані від жінок і які таким чином подають викривлену картину про події, що відбувалися в родині; на відміну від жінок потерпілі чоловіки значно рідше звертаються до правоохоронних органів за допомогою.

Проблема домашнього насильства над чоловіками сьогодні є актуальною з кількох причин. По-перше, це зміна ролі чоловіка як основного “годувальника родини”, припинення закріплення певних ролей за кожним із подружжя. По-

друге, зростання напруженості в міжособистісних стосунках, коли жінка все частіше виступає у ролі агресора.

Серед основних причин та форм жіночого подружнього насильства над чоловікам можна назвати наступні:

- відповідь на насильство з боку чоловіка (може проявлятися у якості самооборони, а також у якості цілеспрямованого нанесення шкоди життю та здоров'ю чоловіка як помста);
- реакція на розподіл сімейних ролей (зростання ролі та незалежності жінки у суспільному житті, в першу чергу в економічному плані, сприяє збільшенню конфліктів на побутовому ґрунті стосовно розподілу обов'язків кожного з подружжя у побуті);
- реакція на загальні умови життя (наприклад, безробіття одного або обох членів подружжя, мізерний сімейний дохід та як наслідок низький рівень та якість життя, девіантна поведінка, пияцтво, наркоманія, жебрацтво);
- подружня зрада;
- наявність хворих дітей або родичів, що потребують постійного догляду;
- послаблення культури сімейного спілкування.

Враховуючи вищезазначені причини насилля над чоловіками у колі родини, вважаємо за потрібне виокремити загальні та специфічні риси такого насилля:

- психологічне (шантаж, погрози, публічні скандали),
- фізичне (нанесення ударів руками, ногами або сторонніми предметами),
- сексуальне (покарання обмеженням сексуальних стосунків, навмисне венеролічне зараження, звинувачення у сексуальній неспроможності, безплідді)

- економічне (докори у низьких заробітках, втаємничення доходів, самостійне прийняття фінансових рішень) насильство,
- використання дітей з метою встановлення контролю над дорослою жертвою (фізичне та психологічне насильство над дитиною як спосіб шантажу одного з подружжя, боротьба за батьківські права з використанням маніпуляцій над дітьми, приниження перед дітьми, втягнення дітей у деструктивну культуру).

Серед специфічних форм, таких що притаманні виключно жіночому подружньому насильству, можна виділити наступні:

- соціально-правове (позбавлення чоловіка статусу батька шляхом заборони контактів з дитиною або приписування йому статусу гвалтівника, шляхом звернення до правоохоронних органів про факт жорстокого поводження, що в дійсності не мало місця),
- побутове насильство (нехтування побутовими потребами чоловіка);
- одноосібне вирішення питання про здійснення абортів або навпаки збереження вагітності.

Серед найпоширеніших мотивів здійснення актів домашнього насилля проти чоловіків виділяють дві групи мотивів. Першу групу складають самоствердження та прагнення позбутися сімейного клопоту, другу – ревності, намагання зупинити чоловіка піти з родини. Як правило кожний з названих мотивів самостійно не зустрічається, частіше спостерігається поєднання кількох мотивів, що належать до однієї групи, наприклад ревності та намагання утримати партнера. Однак, перелік мотивів жіночого подружнього насильства не є вичерпаним й може бути доповнений він залежить виключно від конкретної ситуації, що виникає у подружніх стосунках [46, с.131-133].

В Україні немає притулків для чоловіків, що постраждали від домашнього насильства. У Міністерстві соціальної політики на запит BBC News Україна не

надали інформації про притулки для чоловіків. Тому чоловікам у випадку домашнього насилля радять шукати притулки при церковних організаціях.

Допомогу можна також отримати від правозахисних організацій. Серед них програма СЕТА, Міжнародний комітет захисту прав людини, організація "Розрада", Ліга соціальних працівників України, Міжнародна організація "Ла Страда-Україна", а також звернувшись на гарячу лінію будь-якої із перелічених організацій та, звичайно, до поліції.

В Україні чоловіками, що зазнали насилля в родині, опікується Міжнародна організація «Ла - Страда», яка надає консультативні послуги через гарячу лінію чоловікам, більшість з яких телефонують вночі або пізно ввечері через відсутність свідків та збереження анонімності. Але все одно постраждали чоловіки перш за все турбуються про анонімність і не готові захищати свої права у публічних інстанціях, як-то суд чи правоохоронні органи.

В іншій українській організації організації "Батьківський клуб" надають індивідуальні психологічні та юридичні консультації, направляють до профільних спеціалістів або в телеграм-групи взаємодопомоги батьків.

У "Батьківському клубі" створювали групи психологічної підтримки, але ця ініціатива не прижилася, бо чоловіки не були готові йти до психолога.

У жертв-чоловіків психологічний вихід із насильства може бути тривалим процесом, через те, що середовище цьому не сприяє - це, наприклад, вплив гендерних стереотипів, на кшталт "хлопчики не плачуть" або "чоловік фізично сильніший".

Чоловік із травмою від сексуального, психологічного чи фізичного насильства може викликати подив оточення. Та клієнтів із комплексною травмою, яка включає різні види насильства, потрібно довго "реанімувати", незалежно від їхньої статі чи віку [18].

Як зазначалося у попередньому підрозділі, соціальний супровід жертв домашнього насилля покладається на центри соціальних служб для сім'ї, дітей

та молоді, які під час здійснення супроводу надають соціальні послуги в залежності від проблеми, що потребує швидкого вирішення: психологічні, соціально-медичні, соціально-економічні, інформаційні, соціально-педагогічні та юридичні. До методів соціального супроводу можна віднести наступні: психологічні, соціально-педагогічні, педагогічні та соціологічні методи [3, с.68]. Не менш важливими методами також є методи соціального діагностування, такі як лінія часу, бесіда, еко-карта, генограма, карта соціального оточення та ін.

Метод «лінія часу» допомагає спеціалісту дослідити біографічні дані, які допоможуть виявити основні події у житті людини, котрі вплинули на прийняття важливих рішень у житті.

«Еко-карта - це метод простого схематичного зображення людини чи сім'ї за допомогою олівця та паперу, яке було розроблено як інструмент оцінки, планування та втручання при наданні соціальної допомоги» [25, с.52].

За А. Капською, «генограма - це форма запису сімейного родоводу, в якій доступно фіксується інформація про всіх членів родини протягом двох і більше поколінь» [25, с.48].

За допомогою карти соціального оточення можна зрозуміти відносини між жертвою та кривдником, з соціальним оточенням, від кого саме надходить підтримка та допомога у разі виникнення проблем тощо.

Багато науковців до форм роботи із особами, що зазнали сімейного насилля, відносять також наступні: телефонна розмова, документування, інтерв'ю (з друзями, сусідами, колегами та ін.), відвідування сім'ї, соціальна опіка, проведення тренінгів, соціальна допомога, соціальний патронаж та ін.

У будь якого разі проблема домашнього насильства потребує негайного вирішення та надання соціальної підтримки та послуг, тим, хто їх потребують.

Домашнє насильство над чоловіками має латентний характер, що передбачає використання комплексних методик міждисциплінарного характеру. Дуже важливим сьогодні стає інформування суспільства та ЗМІ про стереотипи

та помилкові судження стосовно домашнього насильства [16]. Багато, розроблених наукою, сучасних методів профілактики, попередження та запобігання домашньому насильству спрямовані на захист саме жінок, потерпаючих від агресивної поведінки. Необхідні пошуки нових підходів та форм роботи, які б враховували також й інтереси чоловіків та визнавали домашнє насильство не тільки як гендерну проблему, а як проблему загальносуспільного масштабу.

ВИСНОВКИ

«Насильство - це діяння фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь».

Гендерно-обумовлене насильство – це діяння, що є протиправними за українським законодавством, які вчиняються над особою, відповідно її статевої приналежності. Дане правопорушення поділяють на «публічне» та «приватне», що відбувається у близькому, часто родинному колі. Публічне гендерно-обумовлене насильство вчиняється над особистістю у громадському житті, наприклад на робочому місці, у місці навчання, у суспільстві загалом. Приватне гендерно-обумовлене насильство, а саме домашнє насильство, носить приватний, сімейний характер. Сьогодні законодавством, за його вчинення, також передбачена юридична відповідальність.

Безумовно, проблема насильства в сім'ї є досить гострою для України, як і для багатьох інших країн світу. Її небезпечність полягає у тому, що вияви насильства і жорстокості в сім'ї не лише руйнують гармонію та та злагоду у родині, а й виступають однією з передумов злочинності в суспільстві загалом. Ця проблема небезпечна ще й тим, що від неї страждають також діти. Страждають не лише від насильства по відношенню до себе, але й спостерігаючи за насильством у своїй родині, у майбутньому можуть переносити цей негативний досвід у власне життя.

У грудні 2017 року Верховна Рада, з метою вирішення проблеми домашнього насильства, ухвалила закон про протидію домашньому насильству «Про запобігання та протидію домашньому насильству», в якому запропоновано новий європейський підхід до боротьби з цим явищем у суспільстві, але без згадки про гендерні стереотипи.

Аналіз різноманітних джерел дає підстави виокремити наступні види насильства, перелік яких не є вичерпним, а саме: фізичне, психологічне, сексуальне, економічне.

На жаль, при скоєнні насильства в родині, злочинець має різну мотивацію. Він хоче спричинити біль, страждання, шкоду, це обґрунтовується бажанням злочинця зняти свою емоційну напругу яка накопичилась через свою неспроможність утримувати сім'ю, через неприємності на роботі, можлива помста за зраду, за попередні образи з боку потерпілого, за знущання над ним у дитинстві, бажання позбутися потерпілого або пов'язані з ним турботи тощо.

Насильником досить часто є людина, яка сама потерпала від насилля, котра має «уражену» самооцінку, прагне домінування, але не в змозі висловити свої потреби та зрозуміти потреби іншого.

Насильники, відповідно криміналістичній класифікації, поділяють на: «афективний», «аддиктивний», «самостверджувальний», «беззахисний», «корисливий».

На основі психіатричних діагнозів насильників можна поділити на наступні види: психопати; особи з обмеженою організацією; зі слабким ЕГО; підозрілі; імпульсивні.

Відповідно рівня причин та конфліктності суб'єкта, насильників поділяють на такі різновиди: «насильник-мораліст», «насильник-цінник», «насильник-маргінал», «патологічний насильник».

Багато років поспіль в Україні проблема домашнього насилля була майже табуованою та майже не обговорювалася. Жіночі правозахисні організації, які

стали ініціаторами захисту жертв насилля, прагнули й прагнуть до формування нормативно-правової бази щодо розширення систему захисту потерпілих від насильства.

На місцевому рівні функції та завдання, покладені державою на Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту щодо попередження домашнього насилля, надання необхідної допомоги, тим, хто її потребує, та координування діяльності соціальних закладів виконують управління у справах сім'ї та молоді у співпраці з ЦСССДМ, службами у справах дітей, органами внутрішніх справ та іншими установами.

У регіонах країни сьогодні активно працюють недержавні громадські організації.

В Україні також діють різноманітні соціальні програми щодо профілактики, попередження та викорінення насилля, які фінансуються Трастовим Фондом ЮНІФЕМ. Їх виконують деякі громадські організації, які переважно надають консультаційні, інформаційні та психологічні послуги.

В Управліннях внутрішніх справ питаннями насильства в сім'ї займаються дільничні інспектори поліції. Соціальні установи безкоштовно надають послуги жертвам насилля та їх родичам.

Сьогодні майже в усіх регіонах України створені та функціонують спеціалізовані заклади для жертв насильства в сім'ї. Це можуть бути кризові центри, заклади соціальної та психологічної допомоги, котрі надають різні види соціальних послуг та іншої допомоги, а також надають тимчасовий притулок.

З жінками - жертвами насильства, спеціалісти різних соціальних центрів під час роботи використовують різні форми і методи роботи. Найпоширенішими серед них наступні: консультація, бесіда, «телефон довіри», тренінги, псих одрам, соціальний патронаж.

Під час консультиування клієнтів фахівці використовують такі методи роботи: тестування, переконання, навіювання, інформування, метод художніх аналогій, спостереження, міні-тренінг.

Також у соціальних центрах для жертв насилля та реабілітаційних центрах широко використовуються різні терапевтичні технології та методи, такі як ароматерапія, арттерапія, казкотерапія, кінотерапія та інші.

За даними Міністерства соціальної політики щороку в Україні від домашнього насильства страждає близько 100 тисяч людей. Серед них 10 тисяч – це чоловіки.

В Україні немає притулків для чоловіків, що постраждали від домашнього насильства. У Міністерстві соціальної політики на запит BBC News Україна не надали інформації про притулки для чоловіків. Тому чоловікам у випадку домашнього насилля радять шукати притулки при церковних організаціях. Допомогу можна також отримати від правозахисних організацій.

Індивідуально-психологічні особливості чоловіків, які стали жертвою домашнього насильства, багато в чому збігаються з рисами, якими характеризуються жертви-жінки, серед них: тривожність, невротизм, занижена самооцінка, втрата Я, залежність, внутрішня агресивність, невпевненість у собі, втрата орієнтирів, а також відсутність ціннісних орієнтацій на духовний розвиток, низька повага до себе, несформованість моральних цінностей тощо. Окремою причиною є алкоголізм чоловіка, коли жінка вдається до психологічного та економічного тиску, а то й фізичної сили, не маючи інших засобів впливу.

Серед основних причин та форм жіночого подружнього насильства над чоловікам можна назвати наступні: відповідь на насильство з боку чоловіка; реакція на розподіл сімейних ролей; реакція на загальні умови життя; подружня зрада; наявність хворих дітей або родичів, що потребують постійного догляду; послаблення культури сімейного спілкування.

Проблема домашнього насилля є актуальною для сучасного суспільства. Це гостра соціальна проблема, яка торкається усіх прошарків суспільства, незалежно від віку, статі і дуже впливає на соціально-психологічний розвиток суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аніщук Н. В. Виникнення та сутність феномена гендерного насильства: історико-правовий екскурс // *Форум права*, 2008. № 1. С.18–22.
2. Архипова С. П., Майборода Г. Я., Тютюнник О. В. Методи та технології роботи соціального педагога: навч. посібник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2011. 496 с.
3. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка : схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. В. Безпалько. К.: Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
4. Блаклок Н. Насилие в семье: работа с нарушителями, общественностью и организациями // *Обзор современной психиатрии*, 2001. Вып. 2(10). С. 33-39.
5. Бова А. А. Кримінологія гендера: дослідження подружнього насильства / А. А. Бова // *Український соціум*, 2004. № 2 (4). С. 13–20.
6. Віллс Т., Калашник О. Протидія домашньому насильству: практичний посібник для поліцейських. ПроектРади Європи «Боротьба з насильством щодо жінок та дітей в Україні». 2018. 77 с.
7. Воронцов Д.В. Гендерная социализация // *Гендерная психология: хрестоматия* / сост. Е. Е. Ли. Иркутск: Изд-во Иркут.гос. ун-та, 2010. С. 83-87.
8. Герасіна Л. М. Насильство як соціальна деструкція - 2015 [Електронний ресурс] – Режим доступу <file:///C:/Users/ASUS/Downloads/4464-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-9394-1-10-20151120.pdf>
9. Гнатюк Н. І., Василенко О. М. Проблема насильства в сучасній сім'ї: теоретичні аспекти: зб. наук. пр. Хмельниц. ін-ту соц. технологій Ун-ту «Україна», 2014. № 1 (9). С. 17–19.

10. Гончаренко О. В., Луценко О. А. Скажемо «Ні!» насильству в сім'ї (Проблема домашнього насильства і як їй протистояти): навч.-метод. посіб. / за ред. О. А. Луценко. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2010. 65 с.
11. Гончаренко О. В. Основні характеристики домашнього насильства над жінкою // Насильство у соціокультурному вимірі сьогодення: стан, причини та механізми подолання: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. О. А. Луценко, А. О. Полянничко. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. С. 27-34.
12. Гончарова Т. В. Насильство в сім'ї: умови, причини й фактори виникнення // *Соціальна педагогіка: теорія та практика*, 2010. №4. С.47-53.
13. Гранов Д. «Інформування – перший етап захисту від соціально-психологічного насильства». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [//http://vocabulary/dictionary/43/word](http://vocabulary/dictionary/43/word)
14. Гендер у психологічних та соціологічних дослідженнях / Л. О. Шевченко, Ю. В. Кобікова та ін. К., 2015. 148 с.
15. Декларація про викорінення насильства щодо жінок : міжнародний документ 20 грудня 1993 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_506
16. Дікова-Фаворська Д.М. Чоловік як об'єкт насильства в сучасній сім'ї [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///c:/users/asus/downloads/vlnu_sociology_2010_4_27.pdf
17. Домашнє насильство в Україні: наук. звіт / Правозахисники Міннесоти; С. Бенуелл, Е. Барклай, Е. Дьюбан, Р. Філіпс. США, 2000. 52 с.
18. «Дружина гвалтувала мене 10 років». Розповідь українця. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-50140413>

19. Західноукраїнський інформаційний жіночий центр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.women.lviv.ua/>
20. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001, №2789-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>
21. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 № 2866-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.
22. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», 07.12.2017 [Електронний ресурс] – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>
23. Запобігання домашньому насильству в сім'ї: практичний посібник для дільничих інспекторів поліції / ред.-упор. О. В. Лясковська. Київ: Школа Рівних Можливостей, 2014. 108 с.
24. Злобіна О. Ю. Шевцова О. Ю, Організація допомоги сім'ї в ситуації домашнього насильства. Світ, 2005. 72с.
25. Капська А. Й. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей : навч. посіб. / А. Й. Капська, І. В. Пеша. К.: Центр учбової літератури, 2012. 232 с.
26. Качинська М. О. Причини латентності насильства в сім'ї / М. О. Качинська // Журнал східноєвропейського права, 2016. № 33. С. 27-32.
27. Квашис В.Є. Закордонне законодавство і практика захисту жертв злочинів. М., 1996. 56с.
28. Кодекс України про адміністративні правопорушення: № 8073 1-Х. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

29. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://rm.coe.int/1680093d9e>
30. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) Довідник для членів парламенту. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/1680096e45>
31. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>.
32. Концепція Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-konceptsiyu-derzhavnoyi-socialnoyi-programi-zapobigannya-ta-protidiyi-domashnomu-nasilstvu-ta-nasilstvu-za-oznakoyu-stati-na-period-do-2023-roku?fbclid=IwAR13Iu_sbgedQ9XcRNJqmD3mQWB0xiG7TwZVyNHghYU1eqFvdg1ns6xOWC8.
33. Корсини Р., Ауербаха А. / Психологічна енциклопедія. Під ред М.: «Академія», 2002. 201с.
34. Краснова О.В., Калашник О.А. Попереження домашнього насильства: навчальний посібник для консультантів “Гарячих ліній». Київ, 2016. 90 с.
35. Кримінальний кодекс України, Закон від 05.04. 2001 [Електронний ресурс] – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/10222>
36. Ліончук Р. Термін «Гендер» у науковому дискусії: вітчизняний та зарубіжний підходи Р. Ліончук // *Нова педагогічна думка*, 2013. № 2. С. 66–70.

37. Лист « Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству» 18.05.2018 [Електронний ресурс] – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18>
38. Лопатіна Н. Г., Гончаренко О. В. Сімейне насильство як об'єкт соціальної роботи: гендерний аналіз проблеми // Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади: м-ли ІІ всеукр. наук.-практ. конфер. (15 листопада 2017 р., Суми). Суми: ФОП Цьома С. П., 2017. С. 149-152.
39. Максимова Н.Ю. Соціально-психологічні проблеми насильства/ Н.Ю. Максимова, К.Л. Мілютіна. К.: Комітет сприйняття захисту прав дітей, 2003. 344с.
40. Міжнародний жіночий правозахисний центр "Ла Страда - Україна" з 2004 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://la-strada.org.ua/>
41. Найкращий досвід щодо роботи з особами, які вчинили насильство в сім'ї: методичні матеріали / Координатор проектів ОБСЄ в Україні: проект «Підтримка зусиль українських інституцій у протидії насильству в сім'ї». Київ, 2009. 126 с.
42. Насильство: короткий інструктаж для консультантів та консультанток, 2017 [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://aph.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/Violance-booklet-press.pdf>
43. Насильство у соціокультурному вимірі сьогодення: стан, причини та механізми подолання: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. О. А. Луценко, А. О. Полянничко. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. 262 с.
44. Наказ «Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження

- наси́льства в сім'ї», 07.09.2009 [Електронний ресурс] – Режим доступу
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0917-09>
45. Невский А. С. Семейное насилие: профилактика рецидивов: сборник информационно-методических материалов по профилактике рецидивов семейного насилия. Санкт-Петербург, 2009. 120 с.
46. Пальченкова В.М. Леді макбет мценського повіту (жіноче подружнє насильство) // Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству: реалії та перспективи: матеріали круглого столу, 31 травня 2019 р. / за ред. О.П. Рябчинської. Запоріжжя: КПУ, 2019. 174 с.
47. Посібник для парламентарів щодо застосування Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська Конвенція) 2015 [Електронний ресурс]. - Режим доступу:
http://websitepace.net/documents/19879/730532/HandbookParliamentarians_UA.pdf/9d0d9152-0bd5-406b-90f0-a220414b60a0
48. Права людини в Україні -2006. ХХ. Основні проблеми порушення прав людини у випадку домашнього насильства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khrpg.org/index.php?id=1186674580>
49. Проблеми жорстокого поводження з дітьми у сім'ї. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portalus/modules/shkolarus>
50. Савчук О.М. Стратегії роботи із співзалежними жінками, які зазнають насильства в сім'ї [Текст]: навч. посіб. О.М. Савчук // *Практична психологія та соціальна робота*, 2003. №4. С.51-60.
51. Сидоренкова Т.А., Р.Р. Максудов. Комплексний підхід до захисту від насильства [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://admblog.press.publishing.violence_in_family_as_social_problem
52. Соціальна робота з неблагополучними родинами. Практичний аспект // *Соціальний захист*, 2005. № 6. С 16–18.

- 53.У Києві обговорили проблеми жінок, які потерпають від насильства // Громадський простір. 2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.prostir.ua/?news=u-kyjevi-obhovoryly-problemy-zhinok-yaki-poterpayut-vid-nasylstva>
- 54.Чоловіки теж страждають від домашнього насильства: неочікувані факти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://24tv.ua/choloviki_tezh_strazhdayut_vid_domashnogo_nasilstva_neochi_kuvani_fakti_n1239987
- 55.Шевченко Л. О. Гендерні моделі поведінки злочинців Л. О. Шевченко *Право і безпека*, 2012. № 4 (46). С. 352–355.
- 56.Шинкаренко О. Д. Психологічні особливості жертв подружнього насильства / О. Д. Шинкаренко // *Практична психологія та соціальна робота*, 2000. №3. С. 25– 28.

ДОДАТКИ

Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, _____, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
  - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
  - принципів та правил академічної доброчесності;
  - нульової толерантності до академічного плагіату;
  - моральних норм та правил етичної поведінки;
  - толерантного ставлення до інших;
  - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
  - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
  - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
  - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
- надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
  - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
  - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
    - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
    - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
    - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
    - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
    - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
    - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
    - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
    - не підроблювати документи;
    - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
    - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
    - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
    - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
    - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
    - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
    - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

_____ (дата)

_____ (підпис)

_____ (ім'я, прізвище)

